

словник наукової термінології. Суспільні науки" (1994 р.), "Російсько-українсько-англійський словник правничої термінології. Труднощі терміновживання" (1994 р.) та ін.

В українській лексикографії є багато інших типів словників: діалектні, історичні, власних імен, морфемні, словотвірні, словники синонімів, антонімів, паронімів, омонімів, неологізмів та ін. Однак кожний словник здебільшого подає якусь одну характеристику слова, тому інколи доводиться звертатися до кількох словників, різних довідників, а також до спеціальної літератури. Полегшить справу універсальний словник, у якому в доступній формі подано саме складні випадки написання, словозміни тощо. Таким є **"Словник труднощів української мови"** за ред. С. Єрмоленко (1989 р.). Наведемо приклади словникових статей із нього: *Адоніс* – 1. род. -а: Ім'я, мала планета Сонячної системи (*Віддаль до Адоніса*). 2. род. -у: рослина, ліки (*Суцвіття адонісу. Краплі адонісу*). *Адрес* – *адреса*: розрізняються значенням. *Адрес* – письмове вітання особі, організації, переважно з нагоди ювілею (*Адрес від колективу*), *адреса* – місце проживання чи перебування особи, місце знаходження установи; напис на конверті, бандеролі тощо (*Жити за адресою*). *Значити* – *значіти*: розрізняються значенням. *Значити* – 1. Означати що-небудь, свідчити про щось. 2. Відігравати певну роль, мати якесь значення. *Значіти* – робити мітки, позначки на чомусь, мітити. *Зраджувати*: кого, що [не кому, чому] (*Зраджувати Батьківщину. Зраджувати дівчину*). *Кольрабі* – невідм., ж.р. – різновид капусти (*Смачна кольрабі*). *Царизм* – *царат*: збігаються у значенні "державний лад на чолі з царем; царський режим".

За роки незалежності в Україні з'явився новий тип словників – **електронні словники**. Найвідомішим із них є інтегрована лексикографічна система "Словники України". Нині вже функціонує в експериментальному режимі Український лінгвістичний портал (адреса сайту: <http://ulif.org.ua>), що значно полегшує роботу зі словником, адже будь-яку інформацію можна одержати за декілька хвилин.

Отже, користуючись словниками, студенти мають можливість оволодіти правилами правопису, вимови, наголошення, поповнити свій словниковий запас, розрізняти найтонші відтінки в значенні будь-якого слова, граматично й стилістично правильно вживати слова в мовленні. Користування словниками різних типів не тільки підвищує грамотність, а й розширює світогляд людини, підносить загальний рівень її культури. Володіння культурою мовлення – важлива умова успіху в навчанні та фахового зростання.

Література

1. Бондар О. І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. / Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. – К. : ВЦ "Академія", 2006. – 368 с.
2. Ющук І. П. Українська мова : Підручник / І. П. Ющук. – 3-тє вид. – К. : Либідь, 2006. -640 с.

Г. Ф. Морнєва,

ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка" (м. Старобільськ) ,
науковий керівник – к. філол. н., доц. Л. В. Мельник.

МОВНА ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

Анотація. У статті проаналізовано основні напрями роботи з лінгвістичної підготовки дошкільників до навчання грамоти.

Проблема навчання дітей грамоти залишається однією з найважливіших у сучасній дошкільній лінгводидактиці, проте численні її аспекти й досі не знайшли остаточного розв'язання.

Відомо, що аж до середини ХХ ст. передбачалося навчання грамоти дітей від 7 до 8 років і питання про навчання дошкільників читання й письма в програмі дитячого садка не ставилося.

Разом з тим, психологічні й педагогічні дослідження (Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Л.І. Божович, Є.І. Тихеева, Ю.І. Фаусек, Р.Р. Соніна та інші), досвід дитячих садків, сімейного виховання показали необхідність і можливість більш раннього навчання дітей грамоти. У другій половині 50-х рр.

під керівництвом А.П. Усової та А.І. Воскресенської була проведена велика експериментальна робота з метою вивчення особливостей, змісту й методики навчання читання й письма дітей шести років. На її основі в "Програму виховання в дитячому садку" (1962) був включений розділ "Навчання грамоти", що передбачав навчання читання й письма дітей підготовчої до школи групи на неповному алфавіті.

До початку 70-х рр. у програмі залишилася тільки підготовка до навчання грамоти. Водночас колективом наукових співробітників НДІ дошкільного виховання АПН (Л.Є. Журова, Н.С. Варенцова, Н.В. Дурова, Л.Н. Невська) була створена методика навчання читання дітей 5–6 років на основі системи Д.Б. Ельконіна.

В останні десятиріччя в умовах незалежності України методика підготовки дитини до школи розробляється в працях О.І. Білан, А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, Н.Я. Дзюбишиної-Мельник, В.А. Ляпунової, Т.Г. Постоян та інших.

Мета нашої розвідки – на основі аналізу чинних програм розвитку дітей дошкільного віку, науково-педагогічної та лінгводидактичної літератури окреслити основні напрями роботи з лінгвістичної підготовки дошкільників до навчання грамоти.

Відповідно до державної національної програми "Освіта" ("Україна XXI ст."), Базового компоненту дошкільної освіти, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, пріоритетом є формування особистості, яка вільно володіє засобами мови в різних мовленнєвих ситуаціях, аргументовано висловлює свої думки, дотримується правил мовленнєвого етикету.

За твердженням лінгводидактів, чим більший запас виражальних засобів мови, яким володіє дитина, тим легше їй знайти ті, що можуть забезпечити адекватне відтворення змісту думки й ефективну реалізацію комунікативного задуму [2]. Суттєву роль у зв'язку з цим відіграє не тільки кількість доступних мовцєві мовних одиниць, але й бездоганне володіння ними.

Як зауважують А. Богуш і Н. Гавриш, "рідна мова є загальним підґрунтям навчання й виховання дітей у дошкільному закладі. Оволодіння нею як засобом пізнання й способом людського спілкування є найвагомішим досягненням дошкільного дитинства" [1, 3].

Дослідження провідних вітчизняних лінгводидактів (А.М. Богуш, Н.С. Варенцова, Н.В. Гавриш, Н.В. Дурова, Л.Н. Невська) дозволили встановити найбільш оптимальні (сензитивні) терміни для початку навчання грамоти. Було виявлено, що дошкільники мають вибіркову сприйнятливність до навчання грамоти. Дитина п'яти років має особливу чутливість до звукового ладу рідної мови, тому саме цей вік найбільш сприятливий для початку навчання читання. Діти шести років виявляють особливу цікавість до читання й успішно їм опановують. А от формування орієнтування в звуковій дійсності доцільно починати раніше, на п'ятому році, коли дитина виявляє найбільшу зацікавленість звуковою формою мови, фонетичною точністю мови, звуковими іграми, словотворчістю (Н.В. Дурова) [7].

Підготовка до навчання грамоти передбачається не тільки в старших групах, вона починається значно раніше.

Уже в другій молодшій групі формується уміння вслуховуватися в звучання слова, дітей знайомлять (у практичному плані) з термінами "слово", "звук".

У середній групі дітей продовжують знайомити з термінами "слово", "звук" практично, без визначень, тобто навчають розуміти й уживати ці слова при виконанні вправ, у мовних іграх. Знайомлять з тим, що слова складаються зі звуків, чуються по-різному й подібно, що звуки в слові вимовляються в певній послідовності. Звертають їхню увагу на тривалість звучання слів (короткі та довгі).

У дитини формують уміння розрізняти на слух тверді і м'які приголосні (без виділення термінів), визначати і ізолювано вимовляти перший звук у слові, називати слова із заданим звуком. Навчають виділяти голосом звук у слові: вимовляти заданий звук протяжно (*ррак*), голосніше, чіткіше, ніж він вимовляється звичайно, називати ізолювано.

У старшій групі навчають робити аналіз слів різної звукової структури, виділяти словесний наголос і визначати його місце в структурі слова, якісно характеризувати виділені звуки (голосний, твердий приголосний, м'який приголосний, наголошений голосний, ненаголошений голосний звук), правильно вживати відповідні терміни. У старшій групі завершується робота з оволодіння основами грамоти. Тут передбачається навчання дітей читанню й письму. Під кінець року діти повинні навчитися

читати зі швидкістю 30–40 слів за хвилину, записувати слова в рядку зошита, дотримуючись типу з'єднання букв й чіткого написання їхніх основних елементів, опанувати правильну поставу при письмі.

Аналіз програми "Я у світі" [5] показує, що основна увага в ній приділяється ознайомленню дітей зі звуковою будовою слова, формуванню дій звукового аналізу й подальшому навчанню початкам грамоти.

У середній групі передбачається розвиток фонематичного слуху, розрізнення на слух і називання слова з певним звуком, у старшій пропонується учити визначати місце звука в слові, рекомендується дати дітям уявлення про речення (без граматичного визначення), вправлятися в складанні речень з 2–4 слів, у членуванні простих речень на слова із вказівкою на їхню послідовність, учити поділяти двоскладові слова на склади, складати слова зі складів, поділяти на склади трискладові слова з відкритими складами.

У програмі "Українське дошкілля" у низці напрямів мовленнєвого розвитку дитини старшого дошкільного віку (як-от: звукова культура мовлення, словникова робота, граматична правильність мовлення, зв'язне мовлення, мовленнєвий етикет, підготовка до навчання письма) окрема увага приділена навчанню елементів грамоти. Зокрема, її укладачі виділяють такі показники лінгвістичної компетентності дитини:

- диференціює поняття "звук", "слово";
- інтонаційно вимовляє звук у слові;
- добирає слова з потрібним звуком;
- виокремлює із тексту слова з відповідним звуком;
- виділяє у слові перший і останній звуки;
- складає речення за наочним матеріалом;
- послідовно називає слова у реченні [4, 151].

Узагальнюючи сказане вище, при визначенні змісту роботи з лінгвістичної підготовки до навчання грамоти доцільно виділити такі напрями:

- ознайомлення дітей зі словом – вичленовування слова як самостійної значеннєвої одиниці з потоку мовлення;
- ознайомлення з реченням – виділення його як значеннєвої одиниці з мовлення;
- ознайомлення зі словниковим складом речення – розподіл речення на слова і складання зі слів (2–4) речень;
- ознайомлення зі складовою будовою слова – членування слів (з 2–3 складів) на частини і складання слів зі складів;
- ознайомлення зі звуковою будовою слів, формування навичок звукового аналізу слів: визначення кількості, послідовності звуків (фонем) і складання слів з певними звуками, розуміння смислорозрізняючої ролі фонем.

Провідну роль відіграє формування здатності аналізувати звуковий склад слів, оскільки, як уже зазначалося вище, процес читання й письма пов'язаний з переведенням графічного зображення фонем до усного мовлення й навпаки.

Особливе місце в мовній підготовці дітей до школи посідає уміння аналітично ставитися до мовної дійсності, тобто чути, помічати й виправляти мовні помилки й недоречності в мовленні товаришів і у власному мовленні, здійснювати звуковий словесний аналіз мовлення (Д.Б. Ельконін, Л.Є. Журова) [Цит за: 3, 705].

Лінгвістична підготовка дошкільників зумовлена потребами початкової школи, де навчання рідної мови здійснюється на якісно новому, більш високому – практико-теоретичному (структурно-системному) рівні: учні осмислюють граматичну природу тих мовних явищ, які інтуїтивно засвоїли раніше. Мова постає перед ними як система взаємопов'язаних одиниць, система семантико-граматичних знаків, що матеріалізуються звуками. Усвідомлення цього сприяє більш досконалому користуванню одиницями мови, подальшому розвитку та збагаченню мовлення дітей, появи вибіркової у висловлюваннях: так можна сказати, а ось так – ні. У процесі вивчення правил та закономірностей, за якими будується мовлення, і практичного застосування їх формуються й відшліфовуються до автоматизму граматичні вміння, зокрема діти згідно з вимогами сучасних програм оволодівають мовленнєвими вміннями читання й елементарного письма.

Однак сьогодні, на думку Л.О. Калмикової, метамовна пропедевтика має бути зорієнтована дещо в інше русло [6]. Акценти слід змістити з формування вузько предметних мовних умінь (читати, писати), неусвідомленого засвоєння мовних понять дошкільниками на використання мовних засобів у навчанні з метою розвитку в дітей пізнавальних умінь: аналізувати, спостерігати, зіставляти, узагальнювати, класифікувати, абстрагувати, тобто виконувати розумові операції, оперуючи мовним матеріалом, необхідним для оволодіння в школі новою для них навчальною діяльністю.

Слід зауважити, що програмні вимоги до мовної підготовки дитини у дитячому садку ще не вповні відповідають тій перебудові, що відбулася в початковій школі. Вихователі недостатньо зорієнтовані на систематизацію знань, формування узагальнень, розкриття причинно-наслідкових зв'язків, обґрунтування своєї думки, самооцінку й самоконтроль.

Отже, навчання грамоти старших дошкільників має будуватися на усвідомленні дітьми мови як особливої форми дійсності, збагаченні їхнього словникового запасу лексемами, що позначають конкретні й абстрактні поняття, властивості, якості, ознаки й зв'язки між предметами, реченнями різної конструкції, формуванні аналітико-критичного ставлення до мови.

Література

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – К. : Видав. дім "Слово", 2011.
2. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах: [навч. посібник] / Богуш А.М. – К., 1993.
3. Дошкільна лінгводидактика [хрестоматія / упоряд. Богуш А.М.]. – К. : Видав. дім "Слово", 2005.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 264 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. та ін.; наук. кер. О.Л. Кононко. – К. : ТОВ "МЦФЕР-Україна", 2014. – 452 с.
6. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: [монографія] / Калмикова Л.О., Харченко Н.В., Дем'яненко С.Д., Порядченко Л.А. / [за заг. ред. Л.О. Камикової]. – К. : Вид-во "ПП Медведєв", 2007.
7. Спецкурс: Обучение дошкольников грамоте / [под. ред. Н.В. Дуровой]. – М., 1994.

О. І. Палагнюк,
НПУ імені М.П.Драгоманова,
Науковий керівник: к.пед.н., доцент Н. П. Кравець.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ СЕМИКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті розкрито процес формування патріотичних почуттів у розумово відсталих учнів на уроках української мови та літератури різноманітними засобами навчання і виховання: театралізації, екскурсій, проблемних ситуацій, ілюстрацій тощо. Представлено особливості виховання патріотичних рис у розумово відсталих семикласників.

Ключові слова: патріотизм, Батьківщина, українська мова та література, розумово відсталі учні, ігри-драматизації, проблемні ситуації.

Актуальність теми. Громадянське суспільство потребує відтворення почуття істинного патріотизму як духовно-моральної цінності, формування в молоді активної, соціально значущої позиції, яку вона може проявити в усіх видах діяльності, найперше за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, реалізацією особистого потенціалу на благо України.

Питання патріотичного виховання підростаючого покоління, що покликане сприяти духовній цілісності українського народу й об'єднанню різних регіонів країни, стають у наш час актуальними, як ніколи. Особливо гостро постає це перед педагогами, які працюють з розумово відсталими учнями,